

POSLJE „KRUGOVA“

Generacija pisaca oko »Krugova« prisutna je u našoj književnosti kao jedinstvo većine, tada mlađih pisaca. To nije osobito kompaktne, ali je zato kompletna generacija koja ima svoje zajedničko određenje u književnosti i veoma bogatu književnu proizvodnju u čisto žanrovskom smislu. To je generacija dobrih proznih pisaca, izvrsnih pjesnika, izvanrednih kritičara, dramatičkih stvaralača, ali istodobno i dobrih teoretičara, previdilaca i poznavalaca stranih književnosti. »Krugovaško« naslijede, međutim, podijeljeno je, pocijepano, u generaciji koja je došla poslije njega i to u djelima dvije izrazite skupine pisaca: skupine oko »Razloga« i skupine koja nema svoga glasila, ali koju povezuje zajedničko poimanje književnosti.

Skupina oko »Razloga« imala je najbolju namjeru nastaviti avanturu »Krugova« i uspostaviti kontinuitet vrijednosti s ranjom generacijom. »Razlog« je pri svom osnivanju trebao biti »Krugovi« dolazeće generacije, one koja se javlja poslije 1960. godine. Njegovi osnivači i grupa koja će se ovog časopisa okupiti, kao uostalom i grupa sa svog službenog glasila, ne određuje se negatorski prema generaciji prije sebe. Taj afirmativni odnos prema književnom modelu »Krugova« i prema njegovim vrijednostima uticao je na karakter smjene generacija koja je obavljena gotovo bezbojno. Kvalitet otvorenosti prema suvremenim književnim događanjima u svijetu, koji je u »Krugovima« bio vrlo naglašen i sada je jedna od konstanti dolazeće generacije. U to doba »Razlog« je trebao biti glasilo te nove, dolazeće generacije, ali on nije uspio okupiti sve mlade pisce pod svoju zastavu. Oni su trebali ostati u književnoj povijesti kao »Razlogova generacija«, ali taj termin pokriva danas samo određeni broj mlađih pisaca i ima prizvuk stilsko-formacijskog određenja i značajušku škole. Riječ »razlogovac« sadrži danas u sebi i kvalitet pripadnosti i vrijednosne težine koja je nastala upravo iz podijeljenosti koju je ovaj časopis žestoko potencirao. Ta vrijednost nekad je kvalitet, ili obratno, ovisno od posljedica podijeljenosti koju je on sam načinio. Naime, pošto se generacija mlađih pisaca nije negatorski odredila prema generaciji prije sebe, kao što je bio slučaj s »krugovašima«, to ona nema ni zajedničko polazište, ni zajedničko određenje, ni zajednička htijenja, a ni književnih veza koje bi tu generaciju držale na okupu. Opozicija među generacijama je uvihek šansa da generacija koja dolazi promovira i nametne svoj kvalitet, što je ovoga puta izostalo. Nekoliko »Razlogovih« teoretičara pokušalo je riješiti problem čistim importom vrijednosti, uvozom gotovih poetika, nastojeći odvući hrvatsku književnost u vode za

koje su oni čvrsto uvjereni da predstavljaju kvalitet. Ali mogućnost izbora unutar uvoznog književnog materijala podijelila je generaciju koja je dolazila na one kojima je to od početka bio uzaludan posao i na one kojima je to bio jedino ispravan put. Prvi su se držali maksime da treba stvarati djela, pa će se kvalitet vremenom pokazati sam po sebi, a drugi su živjeli u uverenju da nije svejedno kakva djela treba stvarati, nego da su ona korektna u svom određenju, a obzirom na naš stalni vremenski zaostatak za Evropom, da formacijski pripadaju istovjetnim modelima u inozemnim književnostima. Prvi nisu, dakle, vodili osobitog računa o svojoj formacijskoj pripadnosti, nego su tu formaciju približno nesvesno promovirali svojim djelom, jer formacija sama po sebi ne doprinosi suviše kvalitetu istinskog umjetničkog djela. Kvalitet se može iskazati bez obzira na formaciju, a nju samu će konstatirati književna kritika i književna povijest posle deset ili dva deset godina produkcije, što se pokazalo i točnim. Zato prvu skupinu pisaca čine pisci prozaisti, pjesnici, humoristi, dramatički stvaraoci — »pravi pisci«, kako to oni sami kažu, bez svoga izrazitog kritičara ili teoretičara.

»Razlog« je, istodobno, postao (i suviše) časopis pameti o književnosti, predominacija kritičara i teoretičara je očita, kao i napor da se književnoj javnosti pokaže prstom šta je momentalno književno-estetski kvalitet. Pri tom je ovaj časopis izašao iz tradicije hrvatskih književnih časopisa koji su uvihek bili informatori domaće javnosti o književnim događajima u inozemstvu, nastojeći tom radbotom stvoriti i implementirati nove plodove na stablu domaćeg stvaralaštva. Bilo je u našoj tradiciji časopisa s izrazitom orientacijom i angažmanom prema određenim stranim estetikama, ali je »Razlog« sigurno prvi časopis koji ne samo da je specifično orijentiran, nego je i neposredan uvoznik gotovih savjeta za književni kvalitet. On se ne zadržava samo na informiranju, što može samo po sebi urodit plodom, u nekontroliranoj proizvodnji, nego je, u ime samih pisaca i javnosti, iz inozemnih poetika nametnuo svoj izbor misleći da je to novi teren za hrvatsku književnost koji, pak, ova mora usvojiti ako želi takozvani svjetski kvalitetan nivo. Književni tekstovi »Razlogove« produkcije i obojenosti doimaju se, zbog toga, kao literarna realizacija tih uvoznih poetika, a njihovi autori, kao pisci koji pripadaju krugovima stranih literatura. Taj problem izvrsno je razotkrio Igor Mandić dokazujući nepotrebnost i uzaludnost pojedinih pjesnika, »razlogovaca«, koji ne pripadaju narodu čije imeni nosi ova literatura. Njihovo je određenje u stranim književnostima u kojima bili »tristoti pjesnici«. Elitni kvalitet, koji oni svojataju za sebe, ima u njihovoj interpretaciji značenje vrhunskog kvaliteta, ali bez prave primjerenosti vremenu i situaciji, te narodu za koji stvaraju. Import gotovih receptova vrijednosti urođio je, dakle, pripadnostima u određenju inozemnim književnostima, pa je logično da se i sama »Razlogova« grupa ne doimlje kao cjelina kojoj je časopis mogao poslužiti za promociju zajedničkih htijenja. Časopis je u svojoj osnovi egzistencijalistički orijentiran, ali s importom značnog dijela najnovijih poetika, od kojih dobar dio ima svoje domaće literarne »ilustratore«. Time je »Razlog«, zapravo, doveo dio naše književnosti u neposrednu vazalnu ovisnost od svjetskih centara književnosti.

Pitanje oko prirode hrvatske književnosti, veoma aktualno i sporno u Matosa, Marjanovića, Dežmana, Nehajeva, Ljubića i ostalih sudionika Moderne, ima svoju repliku u sudbinu »Razloga« koja, samim tim, izbacuje to pitanje ponovo na dnevni red. Sve je to razlog da su »razlogovci« samo simbolično prihvaćeni od publike. Tome je svakako doprinijela i njihova ograničenost u čisto žanrovskom pogledu, jer su oni svoju proizvodnju ograničili samo na poeziju, kritiku i književnu teoriju. Tome je doprinijelo i jedno stilističko svojstvo — hermetizam u izrazu.

Skupina pisaca koja djeluje izvan »Razloga«, istodobno, nema u sebi formalne koherencije koju bi joj dao vlastiti književni časopisi. Ti pisci surađuju u gotovo svim književnim listovima i časopisima, uporedo s piscima starijih generacija — samo u »Razlogu«. Oni nisu nikada imali deklarativnu programsku orijentaciju, a njihovo je zajedništvo autohtonost stvaralaštva. Ova se skupina također afirmativno odnosi prema »krugovaškoj« tradiciji. Ta dva kvaliteta: pozitivan odnos prema generaciji prije sebe i nedostatak programa utjecali su da je ova skupina ušla u literaturu i suviše bezbojno, bez ikakve literarne borbe ili rasprave. Javnost ih je primila raširenih ruku, jer su već »krugovaši« svojim djelom pripremili teren za njihovo pojavljivanje. Ali, njihova bliskost publici proizlazi pojavljevanje iz stilskog svojstva-specifične uporabe jezika književnom djelu.

Pa, tako nije bilo šoka u pojavi ove grupe pisaca, a u skladu s dosadašnjom književno-povijesnom praksom u književnom određenju, šok je nastupio u književnom modelu koji je promoviran u djelima ovih pisaca. On je prvenstveno sačinjen u pomociaranju granice književnog prema materijalu koji se, s granice književnih određenja ranijih generacija, može komotonu nazvati trivijalnim. To pomicanje evidentno je na novou stilu. Artizacija se više ne postiže stilskom kićenošću i bujnošću rečenice. Pripovijedanje je postalo pričanje, a pjevanje iznošenje. Stilski je figura zamjenjena dosjetka ili konstatacija, a ta je dosjetka sama po sebi humor ili mu je vrlo bliska. Destrukcija stila je zaustavila uporabu jezika na nivou dnevnog, kolovljajnog, novinskog. Konvencija jezika više ne obvezuje pa je zadržana samo njegova informativna razina u kojoj su riječi oslobođene bilo kakve stilističke potencije. Jezik realiziraju se sada pokrivanjem novih na za koju publika ne mora ulagati napor razumijevanja, pa je to jedan od razloga popularnosti ovih pisaca. Intervencija u jeziku realiziraju se sada pokrivanjem novih sadržaja starim riječima ili, pak, stvaranjem novih riječi za te sadržaje. Što je ova skupina pisaca dovelo do uporabe slenga. Tako je jezik, ipak, stekao svoju bujnost, ali ne načinom ni književnim sredstvima ranijih generacija.

Događaj — a književnost i jest story o događaju — postao je sasvim običan. On više nije izdvojen iz svakodnevnicu, on je svakome moguć, a za njegovu realizaciju nisu potrebeni ni heroji ni glavni junaci, ni tipovi, ni ljudi u ekstremu, nego svi mi — svakodnevni i obični ljudi. Između dvije apsolutnosti: boga i sotone, lijepog i ružnog herojskog i kukavičkog, dobrog i lošeg, ostao je samo čovjek koji traje u subjektivnom i povijesnom vremenu, koji više nije ni bog ni sotona, ni heroj ni kukavica, koji je samo — čovjek. Tako je destrukcija evidentna, u ovih pisaca, na svim književnim nivoima. Fabula, koja je uvek bila čista fikcija primaknuta je sada raspoznatljivim događajima svakodnevnog i točno lociranog života, u Zagrebu ili nekom drugom gradu. Kritičarima i djelu publike, u početku su se ova djela činila i suviše prazna. Navaknuti na ranije modele oni su čitateljima ukazivali na nedovoljnu dužinu ovih dijela, čak i na izvjesnu površnost. Ali, to je bilo samo u početku, dok se nije shvatilo ovakav način artističke intervencije. Ona nije više u klasičnim sredstvima i načinima književnog kazivanja, nego u simbolu iznesenog događaja. Pošto je simbol nešto što može stajati umjesto nečega i tu ga potpuno zamjenjivati, to on u djelima ovih pisaca nije samo opće valjan za sve nas, nego je svojom težinom životno obvezan svakom među nama. Jest da se događaji ovdje događaju konkretnim ljudima, gotovo raspoznatljivim u našem iskustvu, ali je simbol tog događanja materijal koji obvezuje, jer on svima nama znači drugo, obzirom na naše osobno životno iskustvo.